

Vägledning om produktvalsprincipen

Vägledningen riktar sig i första hand till kommuner och länsstyrelser som bedriver tillsyn av användning av kemiska produkter eller som arbetar med prövning av tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter.

Sammanfattning av innehållet:

- Produktvalsprincipen omfattar alla verksamheter och åtgärder.
- Verksamhetsutövaren är skyldig att skaffa sig den kunskap som behövs för att kunna uppfylla produktvalsprincipen.
- Det finns flera regelverk som identifierar särskilt farliga ämnen som ska fasas ut eller som så långt som möjligt ska undvikas.
- Vid tillsyn av produktvalsprincipen ska fokus läggas på hur verksamheten arbetar för att identifiera användning av kemiska produkter som innehåller särskilt farliga ämnen och hitta alternativ till användningen.
- Tillsynsmyndigheten kan kontrollera att en verksamhet har:
 - en kemikalieförteckning som är korrekt och uppdaterad
 - kunskap och rutiner för att arbeta med produktval
 - en plan för utbyte av kemiska produkter som innehåller särskilt farliga ämnen, och att planen följs.
- De få rättsfall som finns om tillämpning av produktvalsprincipen vid tillståndsprövning visar på svårigheter med att koppla kunskapskrav till kemikalieanvändningen. Naturvårdsverket har istället tagit fram ett förslag till formulering av villkor som syftar till att koppla verksamhetens egenkontroll till substitutionsarbetet.

Innehåll

INNEHÅLL	2
MÅLGRUPP OCH SYFTE	3
AVGRÄNSNINGAR	3
DET HÄR INNEBÄR PRODUKTVALSPRINCIPEN	3
DÄRFÖR ÄR PRODUKTVALSPRINCIPEN VIKTIG	3
KOPPLINGAR TILL ANDRA REGLER OCH STYRMEDEL	4
HUR PRODUKTVALSPRINCIPEN FÖRHÅLLER SIG TILL ANDRA ALLMÄNNA HÄNSYNSREGLER	6
PRODUKTVALSPRINCIPEN VID TILLSYN	7
Detta underlag behövs för bedömningen	7
Detta kan tillsynsmyndigheten kontrollera	9
PRODUKTVALSPRINCIPEN VID PRÖVNING	11
Detta underlag behövs för bedömningen	11
Relevanta avgöranden	11
Sammanfattning av praxis	14
Naturvårdsverkets förslag till formulering av villkor	15
Motiv	16
För vilka verksamheter kan detta villkor vara aktuellt?	16
ANDRA MYNDIGHETERS VÄGLEDNING OM PRODUKTVALSPRINCIPEN	17
GODA EXEMPEL	17
BILAGA 1 – BEGREPP	19
BILAGA 2 – BAKGRUND	20
BILAGA 3 – LAGSTIFTNING	23

Målgrupp och syfte

Målgruppen för denna vägledning är i första hand kommuner och länsstyrelser som bedriver tillsyn av användning av kemiska produkter eller som arbetar med prövning av tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter. Syftet med vägledningen är att öka förståelsen för produktvalsprincipens betydelse och tydliggöra kopplingar mellan produktvalsprincipen och andra relevanta regelverk avseende kemiska produkter. Vägledningen ska ge förutsättningar att fokusera på produktvalsprincipen vid tillsyn av användning av kemiska produkter och vid prövning av tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter.

Avgränsningar

Vägledningen fokuserar på hur produktvalsprincipen kan tillämpas vid tillsyn och prövning av verksamheter som använder kemiska produkter. Produktvalsprincipens tillämpning när det gäller biotekniska organismer och varor berörs inte närmare i vägledningen.

Det här innebär produktvalsprincipen

2 kap. 4 § miljöbalken

Alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd skall undvika att använda eller sälja sådana kemiska produkter eller biotekniska organismer som kan befaras medföra risker för människors hälsa eller miljön, om de kan ersättas med sådana produkter eller organismer som kan antas vara mindre farliga. Motsvarade krav gäller i fråga om varor som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt eller bioteknisk organism.

Produktvalsprincipen innebär att verksamheter vid val av produkter så långt som möjligt ska ge företräde för mindre farliga kemiska produkter eller biotekniska organismer.

Definitioner av begrepp som är viktiga i sammanhanget finns i bilaga 1. Definitionernas utformning innebär att produktvalsprincipen gäller vid val av kemiska produkter, bekämpningsmedel och varor som innehåller eller har behandlats med kemiska produkter eller bekämpningsmedel.

Produktvalsprincipen omfattar alla verksamheter och åtgärder, tillstånds- eller anmälningspliktiga enligt miljöbalken men också de som inte kräver tillstånd eller anmälan. Även tillfälliga och mindre verksamheter som använder kemiska produkter eller biotekniska organismer omfattas.

Därför är produktvalsprincipen viktig

Produktvalsprincipen är av central betydelse för att nå miljökvalitetsmålet Giffri miljö, särskilt när det gäller preciseringen om att användningen av särskilt farliga ämnen så långt som möjligt ska upphöra.

Det exakta antalet kemikalier på marknaden är fortfarande okänt och nya kemikalier introduceras varje år. Enligt Reach-förordningen, (EG) nr 1907/2006, måste kemikalier som tillverkas eller importeras till EU i mängder på ett ton eller mer per år registreras. Hittills har omkring 22 000 kemikalier registrerats hos den europeiska kemikaliemyndigheten (European Chemicals Agency ECHA).

Alla kemikalier är inte farliga men en del kemikalier har egenskaper som gör att de kan innebära risker om de hanteras fel. Med farliga kemiska ämnen avses de ämnen som är klassificerade som farliga enligt CLP-förordningen, (EG) nr 1272/2009. Farliga kemikalier kan orsaka olika typer av skador på människor, allt från mild hudirritation till cancer. De kan också ha en betydande påverkan på miljön. De ämnen som har så farliga egenskaper att de bör fasas ut kallas för särskilt farliga ämnen.

Det är de företag som tillverkar, importerar eller säljer kemikalier som är ansvariga för att ta fram och förmedla information om kemikaliers farliga egenskaper. Ofta kan det vara betydligt lättare för den som säljer kemiska produkter än för köparen att avgöra om det finns mindre farliga alternativ för en specifik användning. Förutsättningen är då att säljaren vet eller kan anta hur köparen kommer att använda produkten. Det behövs med andra ord en dialog mellan säljaren och köparen för att kunna identifiera mindre farliga alternativ som fungerar den specifika användningen. Genom att föra en sådan dialog och ge kunderna information om kemiska produkters egenskaper och möjliga alternativ, kan säljaren aktivt påverka produktvalet till fördel för miljön och människors hälsa.

Även om de företag som säljer kemikalier har en viktig roll finns det flera skäl för den som använder kemikalier att arbeta aktivt med sitt val av kemiska produkter. Vilka kemiska produkter en verksamhet väljer att använda kan ha stor betydelse för verksamhetens påverkan på miljön och på människors hälsa. Val av kemikalier har även betydelse för om verksamheten omfattas av andra kemikaliereregler som ställer ytterligare krav på verksamheten. För att undvika sådana krav och samtidigt minska sin påverkan på människors hälsa och miljön har verksamheten fördel av att arbeta aktivt med sitt val av produkter. Det kan även finnas ekonomiska fördelar med att agera proaktivt och fasa ut särskilt farliga ämnen innan de blir föremål för reglering.

Kopplingar till andra regler och styrmedel

Det finns flera målsättningar inom miljömålssystemet som syftar till att fasa ut användningen av särskilt farliga ämnen. En av preciseringarna till miljökvalitetsmålet Giftfri miljö anger att användningen av särskilt farliga ämnen så långt som möjligt ska upphöra. Det finns även ett etappmål till målet Giftfri miljö som anger att Sverige ska verka för att särskilt farliga ämnen blir föremål för prövning eller beslut om utfasning inom EU.

Med särskilt farliga ämnen avses de ämnen vars egenskaper är så farliga att användningen bör fasas ut. Det är ämnen som är cancerframkallande, reproduktionsstörande eller mutagena (CMR 1A/ 1B) samt ämnen som är persistenta, bioackumulerande och toxiska eller mycket persistenta och mycket bioackumulerande (PBT eller vPvB). Enligt målet Giftfri miljö ska även ämnen som är hormonstörande

eller kraftigt allergiframkallande betraktas som särskilt farliga. Kvicksilver, kadmium och bly räknas också som särskilt farliga ämnen.

Den som tillverkar eller importerar kemiska produkter ansvarar för klassificering enligt CLP-förordningen innan en produkt släpps ut på marknaden. Klassificering innebär att man med hjälp av fastställda kriterier tar reda på ett ämnes eller en blandnings farliga egenskaper. Ämnen med vissa skadliga egenskaper kan även få en bindande, så kallad harmoniserad, klassificering på EU-nivå. Information om kemiska ämnens klassificering finns i produktens märkning och säkerhetsdatabladet. Den europeiska kemikaliemyndigheten, ECHA, har dessutom en databas, klassificerings- och märkningsregistret¹, där det går att söka efter information om klassificering och märkning för anmälda och registrerade ämnen. Där framgår både företagens egna klassificeringar och harmoniserade klassificeringar på EU-nivå.

Det finns även flera regelverk som på olika sätt identifierar vilka särskilt farliga ämnen som ska vara föremål för utfasning eller som så långt som möjligt ska undvikas. Dessa regler innebär i sig inte att användningen av ämnena som listas är förbjuden. Följande regler bör användas för att identifiera vilka kemiska ämnen som i första hand ska bytas ut:

- Kandidatförteckningen i Reach
- Prioriterade ämnen enligt vattendirektivet
- BAT-slutsatser enligt industriutsläppsdirektivet
- Utsläpp av organiska lösningsmedel enligt industriutsläppsdirektivet
- Regler om produktval för bekämpningsmedel
- Sevesolagstiftningen

Det finns även regler som innebär begränsningar eller förbud mot användning av vissa kemiska ämnen. Förbuden kan gälla generellt med vissa undantag eller endast för vissa specifika användningsområden. Verksamheter som hanterar ämnen som omfattas av begränsningar eller förbud behöver ha kunskap om hur deras användning förhåller sig till reglerna för att se till att användningen sker inom ramarna för vad som är tillåtet. Regler som innebär begränsningar eller förbud för användning av vissa kemiska ämnen bör även användas för att identifiera vilka kemikalier som i första hand ska bytas ut. Exempel på sådana regler är:

- Tillstånd och begränsningar i Reach
- EU-förordningen om långlivade organiska föroreningar (POPs)
- Nationella begränsningar och förbud

Mer information om vad ovanstående regler innebär i praktiken finns i bilaga 2 till denna vägledning. Där finns även mer information om vilka ämnen som identifieras som föremål för utfasning enligt dessa regler.

¹ Europeiska kemikaliemyndigheten, Echa: <https://echa.europa.eu/sv/information-on-chemicals/cl-inventory-database>

Hur produktvalsprincipen förhåller sig till andra allmänna hänsynsregler

Enligt 2 kap. 1 § miljöbalken ligger bevisbördan för att de allmänna hänsynsreglerna iakttas på verksamhetsutövaren. Det är alltså verksamhetsutövaren som ansvarar för att kunna visa att produktvalsprincipen uppfylls. Bevisbörderegeln gäller vid prövning av frågor om tillåtlighet, tillstånd, godkännande och dispens, prövning av villkor som inte avser ersättning och vid tillsyn. Regeln gäller även i de fall verksamheten är underkastad tillsyn utan föregående tillståndsprövning.

Enligt kunskapskravet i 2 kap. 2 § miljöbalken är verksamhetsutövaren skyldig att skaffa sig den kunskap som behövs för att skydda människors hälsa och miljön mot skada eller olägenhet. Det innebär att verksamhetsutövaren ska ha kunskap om de farliga egenskaper som de kemikalier som används i verksamheten har, men även om vilken risk som användningen medför. Verksamhetsutövaren ansvarar för att skaffa sig den kunskap som behövs om tillgängliga alternativ till de kemikalier som används i verksamheten. Detta är en förutsättning för att kunna tillämpa produktvalsprincipen.

Enligt försiktighetsprincipen i 2 kap. 3 § miljöbalken ska verksamhetsutövaren vidta de försiktighetsmått som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Enligt denna bestämmelse ska även bästa möjliga teknik användas i samma syfte. Val av process eller metod i övrigt är exempel på ett sådant försiktighetsmått som avses i försiktighetsprincipen. Vid valet av bästa möjliga teknik enligt denna bestämmelse ska verksamhetsutövaren bl.a. beakta möjligheten att genom val av metod begränsa miljöpåverkan.

När produktvalsprincipen tillämpas tillsammans med 2 kap. 3 § miljöbalken innebär det att användningen av en kemisk produkt kan ersättas med en annan metod som innebär att någon användning av kemiska produkter inte behövs. Detta brukar kallas för substitution och skiljer sig något från begreppet produktval som i strikt mening endast fokuserar på utbyte av farliga produkter mot andra mindre farliga produkter.²

Enligt 2 kap. 7 § miljöbalken ska bestämmelserna i 2–5 §§ samt 6 § första stycket miljöbalken gälla i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem. Vid en sådan bedömning ska särskild hänsyn tas till nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för sådana åtgärder. Kostnaden för att uppfylla produktvalsprincipen ska alltså vara motiverad från miljösynpunkt. I vissa fall kan alternativ till användning av kemiska produkter vara omfattande både tids- och kostnadsmässigt. Här är det viktigt att påpeka att det är verksamhetsutövaren som har bevisbördan för att kunna visa att kostnaden för alternativen inte är miljömässigt motiverad. En rimlighetsavvägning ska också göras när det gäller hur omfattande underlag som tillsyns- och prövningsmyndigheten begär in.

² Prop. 1997/98:45 del 2, sid. 22 f.

Generellt är det i första hand omfattningen av kemikalieanvändningen på en verksamhet som styr hur långtgående krav som är rimliga att ställa vid tillsyn av produktvalsprincipen. Ju fler och farligare kemikalier som hanteras, desto högre krav på kunskap och kontroll av riskerna behövs. Omfattningen av kemikalieanvändningen hänger ofta, men inte alltid, ihop med om verksamheten är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt miljöbalken.

Produktvalsprincipen vid tillsyn

Detta underlag behövs för bedömningen

Som en del av verksamhetens egenkontroll ingår att ha kunskap och kontroll när det gäller användningen av kemiska produkter och biotekniska organismer. En verksamhets kemikalieförteckning är ett viktigt underlag för att kunna bedöma om produktvalsprincipen uppfylls.

Tillstånds- och anmälningspliktiga verksamheter enligt 9 eller 11–14 kap. miljöbalken omfattas av förordning (1998:901) om verksamhetsutövars egenkontroll. Det innebär att verksamheten har en skyldighet att förteckna de kemiska produkter och biotekniska organismer som hanteras och som kan innebära risker från hälso- eller miljösynpunkt. Kemikalieförteckningen är främst anpassad för att fungera som ett stöd för verksamhetsutövaren att bedöma vilka risker för människors hälsa eller miljön som kan uppstå till följd av verksamheten. Den ska också användas som ett underlag för att byta ut kemikalier mot mindre farliga sådana och som ett verktyg för att kontrollera att annan kemikalielagstiftning uppfylls.

Det finns inget krav på att kemikalieförteckningen ska innehålla alla de ämnen som finns i de kemiska produkter som används på en verksamhet. Enligt egenkontrollförordningen är det den kemiska produktens namn (vilket oftast är lika med handelsnamnet) som ska finnas med i förteckningen, tillsammans med uppgifter om omfattningen av användningen och produktens miljö- och hälsofarliga egenskaper.

För att kemikalieförteckningen ska fungera som ett verktyg för att kontrollera kemikalieanvändningen i en verksamhet kan det dock vara lämpligt att verksamhetsutövaren upprättar en kemikalieförteckning på ämnesnivå. En kemikalieförteckning på ämnesnivå bör, utöver vad som krävs enligt egenkontrollförordningen, innehålla information om vilka klassificerade kemiska ämnen som ingår i de kemiska produkter som hanteras i verksamheten. Information om produkternas innehåll av klassificerade kemiska ämnen framgår av säkerhetsdatabladet.

En annan fördel med att ha en kemikalieförteckning på ämnesnivå är att det underlättar för verksamheten att kontrollera vilka krav och regler som gäller för enskilda kemiska ämnen. Det finns flera regelverk som på olika sätt identifierar vilka särskilt farliga ämnen som ska vara föremål för utfasning eller som så långt som möjligt ska undvikas, till exempel kandidatförteckningen i Reach och listan över prioriterade ämnen i vattendirektivet (se tidigare avsnitt). För att kontrollera och visa att kraven i Reach uppfylls är det nödvändigt att ha kunskap om vilka kemiska ämnen som hanteras i

verksamheten och därför kan det vara lämpligt att upprätta en kemikalieförteckning på ämnesnivå.

Naturvårdsverket har mer vägledning om kemikalieförteckning enligt egenkontrollförordningen.

[Naturvårdsverkets vägledning om kemikalieförteckning](#)

Genom att granska en verksamhets kemikalieförteckning får tillsynsmyndigheten en bild av vilka kemikalier som används i verksamheten. Tillsammans med en beskrivning av hur verksamheten arbetar med val av kemikalier fungerar kemikalieförteckningen som underlag för tillsyn av hur verksamheten tillämpar produktvalsprincipen.

Tillsynsmyndigheten kan med stöd av 26 kap. 21 § miljöbalken även begära in en utökad kemikalieförteckning på ämnesnivå. Tillsynsmyndigheten behöver då ta ställning till vilka ämnen och produkter som ska ingå i den utökade kemikalieförteckningen. Vid tillsyn inriktad på produktvalsprincipen är det i första hand uppgifter om de kemiska produkternas innehåll av särskilt farliga ämnen som är av intresse för tillsynsmyndigheten. Myndighetens beslut om hur omfattande underlag som begärs in ska föregås av en rimlighetsavvägning där faktorer som verksamhetens storlek och omfattningen av kemikaliehanteringen bör beaktas. Det ska vara fråga om sådana uppgifter som myndigheten behöver för sin tillsyn och myndigheten ska kunna motivera vad uppgifterna ska användas till. De uppgifter som myndigheten begär in ska också vara uppgifter som verksamhetsutövaren lätt kan ta fram, till exempel med hjälp av säkerhetsdatablad. Tillsynsmyndigheten bör dessutom ta ställning till om uppgifterna behöver skickas in till myndigheten eller om det räcker med att ta del av uppgifterna genom att granska kemikalieförteckningen på plats. Hur och vilka uppgifter tillsynsmyndigheten begär in kan med fördel stämmas av i dialog med verksamhetsutövaren.

Syftet med att begära in kemikalieförteckningen eller att granska den vid ett tillsynsbesök kan alltså vara att få en bild av omfattningen och vilka typer av kemikalier som används, men även att kontrollera att en kemikalieförteckning finns och är korrekt och uppdaterad. Att uppgifterna i kemikalieförteckningen stämmer kan kontrolleras genom stickprov i verksamheten, dvs. genom att välja ut ett antal produkter som används i verksamheten och kontrollera att de finns med i förteckningen.

Verksamheter som är tillståndspliktiga enligt miljöprövningsförordning (2013:251) eller förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd är skyldiga att lämna en miljörapport till sin tillsynsmyndighet enligt krav i miljöbalken. Syftet med miljörapporten är bland annat att ge tillsynsmyndigheten ett bra underlag för tillsyn av verksamheten. Vilka uppgifter som ska ingå i miljörapporten framgår av Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2016:8) om miljörapport. Enligt 5 § punkten 12 i dessa föreskrifter ska miljörapporten innehålla uppgifter om vilka kemiska produkter och biotekniska organismer som kan befaras medföra risker för miljön eller människors hälsa och som under året ersatts med sådana som kan antas vara mindre farliga. Även uppgifterna i miljörapporten kan alltså utgöra ett underlag för att bedöma produktvalsprincipen.

Naturvårdsverket har mer vägledning om miljörapportering.

[Naturvårdsverkets vägledning om miljörapportering](#)

Verksamheter som inte är skyldiga att ha en kemikalieförteckning ska ändå enligt miljöbalkens kunskapskrav skaffa sig den kunskap som behövs för att uppfylla produktvalsprincipen. För sådana verksamheter är det upp till verksamhetsutövaren själv att avgöra hur denna kunskap inhämtas. Även om det inte finns något krav på att ha en kemikalieförteckning ska verksamhetsutövaren åtminstone kunna redogöra för hur verksamheten skaffar sig relevant kunskap om de kemiska produkter som används och om produkterna innehåller några särskilt farliga ämnen. Tillsynsmyndigheten har även möjlighet att kräva att verksamheter som varken är tillstånds- eller anmälningspliktiga ska upprätta en kemikalieförteckning, om det är motiverat utifrån vilka kemikalier som används i verksamheten.

Detta kan tillsynsmyndigheten kontrollera

Vid tillsyn av produktvalsprincipen ska särskilt fokus läggas på hur verksamheten i sin egenkontroll arbetar för att identifiera kemiska produkter som innehåller särskilt farliga ämnen och hitta alternativ till användning av dessa ämnen. Verksamheten ska kunna svara på om de använder särskilt farliga ämnen som t.ex. har identifierats som prioriterade ämnen enligt vattendirektivet eller som finns listade i kandidatförteckningen eller omfattas av begränsningar enligt Reach. Verksamheten ska kunna redogöra för vad som ligger till grund för deras produktval och hur de arbetar med att hitta alternativ till användningen. Vid tillsyn som är specifikt inriktad på produktvalsprincipen gör Naturvårdsverket bedömningen att det är befogat att kräva att en kemikalieförteckning på ämnesnivå upprättas, åtminstone avseende de särskilt farliga ämnen som används på verksamheten.

Nedan presenteras en sammanställning av verksamhetsutövarens ansvar utifrån miljöbalkens allmänna hänsynsregler och vad tillsynsmyndigheten kan kontrollera när det gäller produktvalsprincipen.

Verksamhetsutövarens ansvar	Tillsynsmyndigheten kontrollerar
Att ha kunskap om produktvalsprincipen och de kemiska produkter som används på verksamheten	- Om verksamheten har kunskap om produktvalsprincipen - Hur verksamheten skaffar sig relevant kunskap om de kemiska produkter som används - Om verksamheten har en kemikalieförteckning och om den uppfyller kraven i egenkontrollförfordningen - Om förteckningen stämmer med de kemiska produkter som används i verksamheten - Hur verksamheten kontrollerar om de kemiska produkter de använder innehåller särskilt farliga ämnen som t.ex. har identifierats som prioriterade ämnen enligt vattendirektivet eller som finns listade i kandidatförteckningen eller omfattas av begränsningar enligt Reach - Hur ofta verksamheten kontrollerar om nya ämnen på kandidatförteckningen ingår i de kemiska produkter de använder
Att tillämpa produktvalsprincipen vid val av nya kemiska produkter	- Vilka rutiner verksamheten har vid inköp av kemiska produkter - Vilka kriterier för farliga egenskaper verksamheten använder sig av vid inköp av kemiska produkter, t.ex. när det gäller särskilt farliga ämnen
Att bevaka möjliga alternativ till pågående användning av kemiska produkter	- Hur verksamheten arbetar med att omvärdera de produktval som gjorts - Hur verksamheten skaffar sig kunskap om nya alternativ till pågående användning - Hur verksamheten arbetar med att byta ut kemiska produkter som innehåller särskilt farliga ämnen mot mindre farliga alternativ

De krav som tillsynsmyndigheten ställer vid tillsyn av produktvalsprincipen ska så långt som möjligt koppla till verksamhetens egenkontroll, kunskapskravet eller andra kemikalier regler. Ett generellt förbud mot användning kan aldrig meddelas för en produkt med stöd av produktvalsprincipen eftersom en bedömning i det enskilda fallet alltid måste göras. Tillsynsmyndigheten kan kräva dokumenterade rutiner för verksamhetens arbete med produktvalsprincipen. Tillsynsmyndigheten kan också ställa krav på att användning av särskilt farliga ämnen löpande ska antecknas i kemikalieförteckningen eller att verksamheten ska upprätta en plan för utbyte av kemiska produkter som innehåller särskilt farliga ämnen mot sådana som bedöms vara

mindre farliga. En sådan plan ska även innehålla förslag till andra riskbegränsande åtgärder där utbyte inte är möjligt.

Naturvårdsverket har mer vägledning om egenkontroll och tillsyn.

- [Vägledning om egenkontroll](#)

Produktvalsprincipen vid prövning

Vid prövning av tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter bedömer prövningsmyndigheten om produktvalsprincipen uppfylls. Prövningsmyndigheten ska redovisa sin bedömning så att det tydligt framgår av tillståndet vilka avvägningar myndigheten har gjort. Det innebär att tillståndet kan innehålla särskilda villkor om produktvalsprincipen som både verksamhetsutövaren och tillsynsmyndigheten ska förhålla sig till. Om villkor meddelats med stöd av produktvalsprincipen är det viktigt att det framgår av tillståndet vilken avgränsning villkoret har. Tillsynsmyndigheten ska kontrollera att villkoren följs och kan ställa ytterligare krav på frågor som inte bedömts i tillståndsprövningen. Om prövningsmyndigheten har bedömt att frågan om produktval istället ska bedömas inom ramen för tillsynen ska detta motiveras och framgå av tillståndet.

Detta underlag behövs för bedömningen

Som underlag för prövningen ska det alltid ingå uppgifter om hur verksamheten avser att uppfylla bestämmelserna i 2 kap. miljöbalken. När det gäller produktvalsprincipen bör detta åtminstone innefatta en beskrivning av verksamhetens rutiner vid val av kemiska produkter och biotekniska organismer. Underlaget bör alltid innehålla uppgifter om vilka kemiska produkter som hanteras på verksamheten. Uppgifterna om kemikalieanvändningen bör minst motsvara egenkontrollförordningens krav på att förteckna kemiska produkter. Utöver de uppgifter som ska ingå i en kemikalieförteckning enligt egenkontrollförordningen bör det av underlaget även framgå om verksamheten avser att hantera kemiska produkter som innehåller särskilt farliga ämnen.

Mer vägledning om kemikalieförteckningar finns under avsnittet ”Produktvalsprincipen vid tillsyn” i denna vägledning och på Naturvårdsverkets webb.

[Naturvårdsverkets vägledning om kemikalieförteckning](#)

Relevanta avgöranden

Det finns få rättsfall som direkt berör frågor om tillämpning av produktvalsprincipen vid tillståndsprövning av miljöfarlig verksamhet. Högsta domstolen har dock i två olika fall kommit fram till att kemikalievillkor inte uppfyller de grundläggande kraven på att villkor ska vara precist utformade, ändamålsenliga samt möjliga att följa upp och utöva tillsyn över. I båda fallen handlar det om villkor med krav på viss kunskap för att få använda kemikalier.

I ett rättsfall från 2006 (NJA 2006 sid. 310) har Högsta domstolen uttalat att följande villkor är alltför oprecist utformat för att vara godtagbart:

Från och med den 1 januari 2007 får det i produktionen inte användas sådana råvaror eller insatskemikalier för vilka det saknas dokumenterad kunskap om risken för olägenheter för hälsa och miljön p.g.a. dålig nedbrytbarhet, akut och kronisk toxicitet och potential för bioackumulering. Tillsynsmyndigheten får för en enskild råvara eller kemikalie medge undantag från kravet på dokumenterad kunskap och anstånd från tidskravet.

Högsta domstolen menar att villkoret har ett angeläget syfte som ligger väl i linje med miljöbalkens mål. Enligt Högsta domstolen inger dock villkoret betänkligheter ur rättssäkerhetssynpunkt. I uttrycket ”dokumenterad kunskap” saknas varje precisering beträffande kvalitet och kvantitet. Tillståndshavaren kan inte utläsa hur djupgående kunskaper som krävs eller hur de ska vara dokumenterade.

Högsta domstolen anser alltså att villkoret inte var godtagbart i denna utformning. Högsta domstolen utesluter dock inte att det kan ändras så att det uppfyller rättssäkerhetskraven och blir till nytta.

Frågor om villkor med krav på kunskap för att få använda kemikalier berörs även i ett rättsfall i Högsta domstolen 2010 (NJA 2010 sid. 516). Här menar Högsta domstolen att följande villkor har en schablonmässig utformning på grund av dess anknytning till säkerhetsbladen i Reach:

Från och med den 1 januari 2009 får det i produktionen inte användas sådana råvaror eller insatskemikalier för vilka det saknas dokumenterad kunskap om risken för olägenheter för hälsa och miljön p.g.a. dålig nedbrytbarhet, akut och kronisk toxicitet och potential för bioackumulering. Uppgifterna i dessa delar ska minst motsvara vad som enligt artikel 31 i Reach krävs i säkerhetsdatablad. Bolaget ska kontinuerligt följa kunskapsutvecklingen vad gäller råvarornas och insatskemikaliernas egenskaper avseende risken för olägenheter för hälsa och miljön.

Första stycket gäller inte sådana råvaror och insatskemikalier som på grund av sina egenskaper inte omfattas av krav på säkerhetsdatablad enligt artikel 31 i Reach.

Tillsynsmyndigheten får för en enskild råvara eller kemikalie medge undantag från kravet på dokumenterad kunskap och anstånd från tidskravet.

Högsta domstolen finner att kravet att bolaget kontinuerligt ska följa kunskapsutvecklingen gällande råvarornas och kemikaliernas egenskaper saknar den precision som krävs hos ett villkor för att det ska kunna avgöras om en överträdelse skett eller ej. Konsekvenserna av villkoret är enligt domstolen även svåra att överblicka och verkningarna kan bli alltifrån knappt märkbara till betungande.

Högsta domstolen finner vidare att det bör övervägas om det ska gälla några särskilt utformade kunskapsvillkor gällande exponeringen av människa och miljö. Detta eftersom en hänvisning till säkerhetsdatablad inte är ändamålsenlig i det sammanhanget och då uppgifterna inte är anpassade efter verksamheten. Villkoret

upphävdes och målet visades åter till Mark- och miljööverdomstolen för fortsatta överväganden.

Utifrån vad som uttalades i Högsta domstolen behandlade Mark- och miljööverdomstolen på nytt frågan om det ska ställas något villkor om kunskaper om kemikalier hos det aktuella bolaget och hur villkoret i så fall ska utformas. I sin dom från 2011 (målnummer M 9466–10) kom Mark- och miljööverdomstolen fram till att villkoret skulle upphävas och att det, i det aktuella fallet, inte fanns skäl till att meddela ett villkor som mer specifikt tar sikte på kunskap om kemikalieanvändningen.

Som skäl till detta anger Mark- och miljööverdomstolen bl.a. att det som en allmän utgångspunkt kan sägas att kravet på kunskap (2 kap. 2 § miljöbalken) är grundläggande för alla verksamhetsutövare och på ett eller annat sätt normalt återspeglas i de villkor som ett tillstånd förenas med. I en verksamhet som hanterar såväl en stor total mängd som ett stort antal kemikalier, krävs att verksamhetsutövaren skaffar sig den kunskap som krävs för att vid varje tidpunkt kunna bedöma riskerna med användningen av kemikalier i verksamheten. Detta är i sin tur en förutsättning för att kunna tillämpa produktvalsprincipen i 2 kap. 4 § miljöbalken.

Högsta domstolen betonar i sin dom 2010 att en bedömning av verksamhetens inverkan på omgivningen förutsätter kunskap om såväl kemikaliernas inneboende egenskaper som om exponeringen av människa och miljö i det särskilda fallet. Vid utformningen av ett kunskapsvillkor finns anledning att beakta exponeringsriskerna, eftersom just dessa risker ofta är specifika för den särskilda verksamheten och dess lokalisering. Vidare uttalar Högsta domstolen att det är angeläget att villkor utformas efter en bedömning av just den kemikalieanvändning som hör till den tillståndsgivna verksamheten. I domen pekas på risken att villkor i nämnda hänseenden kan uppfattas som långtgående och bli alltför betungande.

Länsstyrelsen yrkade både i Högsta domstolen och i Mark- och miljööverdomstolen att det aktuella kemikalievillkoret skulle få följande lydelse:

Bolaget ska med utgångspunkt från tillgänglig kunskap bedöma riskerna för negativ påverkan på miljön och människors hälsa som kan orsakas av de kemiska produkter och ämnen som används i verksamheten. Baserat på riskbedömningen ska bolaget upprätta en plan för utbyte av miljö- och hälsofarliga kemiska produkter och ämnen mot sådana som bedöms vara mindre farliga. Planen ska även innehålla förslag till andra riskbegränsande åtgärder där utbyte inte är möjligt. Planen ska redovisas till tillsynsmyndigheten senast den 31 december 2010. Därefter ska resultatet av utfasningsarbetet och eventuella förändringar i planen årligen redovisas till tillsynsmyndigheten.

Vid val av nya kemiska produkter eller ämnen i verksamheten ska bolaget utgå från sådana där information om hälso- och miljöfarlighet, såsom nedbrytbarhet, toxicitet (akut, kronisk, eko- och reproduktions-) och bioackumulerbarhet finns tillgänglig så att en riskbedömning av användningen kan göras. Utifrån riskbedömningen ska bolaget välja sådana kemiska produkter och ämnen som bedöms vara mindre miljö- och hälsofarliga. Rutiner för detta arbete ska upprättas senast den 31 december 2008 och därefter hållas aktuella.

Länsstyrelsens förslag på villkor innebär i princip att bolaget ska ha en plan för tillämpning av produktvalsprincipen som uppdateras och redovisas årligen till tillsynsmyndigheten. Denna bedömning ska, enligt länsstyrelsen, göras utifrån tillgänglig kunskap om inneboende egenskaper.

Förslaget till villkor kan emellertid, enligt Mark- och miljööverdomstolen, inte anses innebära en sådan precisering av egenkontrollförfordningens bestämmelser med avseende på kemikalieanvändningen i bolaget att det kan anses motiverat att meddela ett villkor med den föreslagna innebörden. Mark- och miljööverdomstolen menar vidare att villkoret inte heller är fullt ut anpassat till den specifika verksamheten på det sätt som Högsta domstolen slagit fast är nödvändigt.

Sammanfattning av praxis

Villkor ska vara rättssäkra och utformade så att det inte råder någon tvekan om vad som krävs av verksamhetsutövaren. Det ska gå att objektivt fastställa när en överträdelse har skett. Villkoren måste vara precist utformade, ändamålsenliga samt möjliga att följa upp och utöva tillsyn över. En verksamhetsutövare ska ha faktisk och rättslig möjlighet att följa ett villkor.

Rättsfallen som redogjorts för ovan visar på svårigheterna att på ett rättssäkert sätt utforma villkor med krav på kunskap för att få använda kemikalier. Att hänvisa till ”dokumenterad kunskap” har av Högsta domstolen ansetts vara alltför oprecist. Detsamma gäller formuleringar om att verksamheten ”kontinuerligt ska följa kunskapsutvecklingen gällande råvarornas och kemikaliernas egenskaper”. I sammanhanget är det viktigt att villkor utformas efter en bedömning av just den kemikalieanvändning som hör till den tillståndsgivna verksamheten. Domarna i Högsta domstolen ger dock viktig vägledning i vilka villkor som *inte* uppfyller de grundläggande kraven på att villkor ska vara precist utformade, ändamålsenliga samt möjliga att följa upp och utöva tillsyn över.

Mark- och miljööverdomstolen menar vidare att just den formulering av villkor som länsstyrelsen har föreslagit inte är motiverat eftersom den inte innebär en tillräcklig precisering av egenkontrollförordningens bestämmelser med avseende på kemikalieanvändningen i bolaget. Detta ger ytterligare vägledning i hur väl preciserat ett villkor behöver vara.

Naturvårdsverkets förslag till formulering av villkor

Naturvårdsverket menar att det bör vara möjligt att formulera kemikalievillkor som på ett ändamålsenligt sätt sätter ökat fokus på produktval och substitution inom en verksamhet. Rättsfallen ovan visar på svårigheterna att koppla kunskapskrav till kemikalieanvändningen.

Naturvårdsverket anser att det i sammanhanget istället är värt att utforska möjligheten att ställa villkor för kemikalieanvändning genom att koppla denna till verksamhetens egenkontroll och då särskilt kemikalieförteckningen.

Krav på kemikalieförteckning finns i 7 § egenkontrollförordningen (1998:901) och tillsynsmyndigheten har möjlighet att begära in uppgifterna enligt 26 kap. 21 § miljöbalken. Att uppgifter kan begäras in av tillsynsmyndigheten utesluter dock inte att särskilt utformade villkor om kemikalieredovisning och underlag för produktval kan vara betydelsefulla från miljösynpunkt. Naturvårdsverket menar att krav på löpande redovisning av underlag i form av redovisning av kemiska ämnen är en fråga som lämpligen hanteras i en tillståndsprövning.

Mot denna bakgrund har Naturvårdsverket tagit fram ett förslag till formulering av villkor för att tydliggöra kopplingen mellan en verksamhets kemikalieförteckning och substitutionsarbete. Detta förslag till villkor har inte lagts fram av Naturvårdsverket i något prövningsärende och det finns inga rättsfall som berör villkorets utformning.

Utöver vad som redan gäller enligt 7 § egenkontrollförordningen (1998:901) ska bolaget utöka sin kemikalieförteckning och även anteckna uppgifter om halt, kemisk identitet och faroklassificering för de särskilt farliga ämnen som ingår i de kemiska produkter som används i verksamheten. Baserat på den utökade kemikalieförteckningen ska bolaget upprätta en plan för utbyte av kemiska produkter som innehåller särskilt farliga ämnen mot sådana som bedöms vara mindre farliga eller mot alternativa metoder som ersätter användningen av sådana kemiska produkter. Planen ska även innehålla förslag till andra riskbegränsande åtgärder där utbyte inte är möjligt.*

* Med särskilt farliga ämnen avses de ämnen vars egenskaper är så farliga att användningen bör fasas ut. Det är ämnen som är cancerframkallande, reproduktionsstörande eller mutagena (CMR 1A/ 1B) samt ämnen som är persistenta, bioackumulerande och toxiska eller mycket persistenta och mycket bioackumulerande (PBT eller vPvB). Enligt miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö ska även ämnen som är hormonstörande eller kraftigt allergiframkallande betraktas som särskilt farliga. Kvicksilver, kadmium och bly räknas också som särskilt farliga ämnen.

Om tillsynsmyndigheten anser sig behöva löpande redovisning som ett verktyg för att bedriva tillsyn bör villkoret kompletteras enligt följande:

Planen och den utökade kemikalieförteckningen ska redovisas till tillsynsmyndigheten senast [ange antal år] efter att tillståndet har trätt ikraft. Därefter ska resultatet av utfasningsarbetet och eventuella förändringar i planen och den utökade kemikalieförteckningen årligen redovisas till tillsynsmyndigheten.

Motiv

Villkoret innebär en precisering av miljöbalkens kunskapskrav och egenkontrollförförordningens krav på att förteckna de kemiska produkter som används i en verksamhet. Enligt miljöbalkens allmänna hänsynsregler är verksamhetsutövaren skyldig att skaffa sig den kunskap som behövs med hänsyn till de kemiska ämnen som används eller avses användas inom verksamheten, bl.a. för att kunna uppfylla produktvalsprincipen och försiktighetsprincipen. Ett viktigt verktyg för att kunna uppfylla de allmänna hänsynsreglerna är den kemikalieförteckning som krävs enligt 7 § egenkontrollförförordningen (1998:901). En av preciseringarna till miljökvalitetsmålet Giftfri miljö anger att användningen av särskilt farliga ämnen så långt som möjligt ska upphöra. Samtidigt finns det flera regelverk som på olika sätt identifierar vilka särskilt farliga ämnen som ska vara föremål för utfasning eller som så långt som möjligt ska undvikas, till exempel kandidatförteckningen i Reach och listan över prioriterade ämnen i vattendirektivet. Kunskap om vilka särskilt farliga ämnen som ingår i de kemiska produkter som hanteras på verksamheten är därför av central betydelse för att kunna arbeta aktivt med val och utbyte av kemiska produkter. Uppgifter om innehåll av särskilt farliga ämnen i de kemiska produkter som hanteras på verksamheten bör därför fungera som en utgångspunkt för verksamhetens substitutionsarbete.

För vilka verksamheter kan detta villkor vara aktuellt?

En bedömning av vilka verksamheter det föreslagna villkoret kan vara aktuella för bör utgå från de uppgifter om verksamhetens kemikalieanvändning som finns med som underlag för prövningen.

En grundförutsättning för att det föreslagna villkoret ska kunna bli aktuellt är att det inom verksamheten överhuvudtaget hanteras kemiska produkter som innehåller särskilt farliga ämnen. För att avgöra villkorets lämplighet behöver även en bedömning göras av hur omfattande denna hantering är. Generellt gäller att villkorets lämplighet ökar ju större mängder och antal kemiska produkter som innehåller särskilt farliga ämnen som hanteras.

Ytterligare omständigheter som bör ligga till grund för att bedöma om det föreslagna villkoret är relevant är om verksamheten kan antas ha en betydande miljöpåverkan. Enligt 6 § miljöbedömningsförförordningen (2017:966) ska vissa verksamheter alltid antas ha en betydande miljöpåverkan. Bland de verksamheter som listas där är det framförallt för tillståndspliktiga verksamheter enligt 12 kap. miljöprövningsförförordningen (2013:251), dvs. kemiska produkter, som det föreslagna villkoret kan vara aktuellt. För mer information om betydande miljöpåverkan, se Naturvårdsverkets vägledning om beslut om betydande miljöpåverkan.³

³ Naturvårdsverkets vägledning om miljöbedömningar och betydande miljöpåverkan

Andra myndigheters vägledning om produktvalsprincipen

Naturvårdsverket ansvarar för tillsynsvägledning för yrkesmässig användning av kemiska produkter. Det omfattar främst miljöfarliga verksamheter som kan orsaka utsläpp till den yttre miljön.

Kemikalieinspektionen ansvarar för tillsynsvägledning av kemiska produkter, biotekniska organismer och varor när de släpps ut på marknaden samt införsel och utförsel av dessa. Kemikalieinspektionen ansvar även för tillsynen av primärleverantörers utsläppande på marknaden av kemiska produkter, biotekniska organismer och varor.

Kemikalieinspektionen ska även enligt sin instruktion särskilt informera, stödja och samverka med företag, myndigheter och andra berörda om kemiska produkter, biotekniska organismer, kemikaliesäkerhet och gällande regler.

Kemikalieinspektionen har utvecklat en guide – Prioriteringsguiden PRIO – som kan användas av företag för att strukturera sitt riskminskningsarbete och välja rätt kemikalie på rätt ställe. Guiden kan också utgöra en kunskapskälla för miljö- och hälsoinspektörer.

- [Prioriteringsguiden](#)

Kemikalieinspektionen har också mer information om substitution av farliga ämnen på sin webb.

- [Substitution av farliga ämnen](#)

Goda exempel

Det internationella kemikaliesekretariatet (ChemSec) är en icke vinstdrivande miljöorganisation som har tagit fram en lista på särskilt farliga kemiska ämnen, SIN (Substitute it now!) list. Kemikalierna på SIN-listan har identifierats som särskilt farliga ämnen av ChemSec baserat på samma kriterier som i Reach. Syftet med SIN-listan är att öka förutsägbarheten och visa upp kemikalier som ChemSec anser borde tas upp på kandidatförteckningen i Reach. SIN-listan kan användas av företag och organisationer som vill agera proaktivt och fasa ut särskilt farliga ämnen innan de blir föremål för utfasning enligt Reach. Att ett ämne finns med på SIN-listan innebär dock inte i sig att användningen är förbjuden eller begränsad.

ChemSec har även utvecklat plattformen SUBSPORT som syftar till att stödja företagens informationsutbyte om alternativa ämnen och metoder och ge vägledning om utvärdering och substitution av ämnen.

ChemSec har mer information om sina verktyg på sin webb.

- [ChemSec](#)

Forskningsinstitutet RISE har på uppdrag av regeringen inrättat ett Substitutionscentrum. Centrumet ska stödja företag och offentliga aktörer som har ett behov av ökad kunskap om farliga kemiska ämnen och om bättre alternativ. Genom att öka kunskapen om farliga ämnen ska Substitutionscentrum bidra till ökad substitution av dessa, stimulera utveckling av hållbara kemiska produkter och produktionsprocesser, varor och icke-kemiska metoder samt bidra till en cirkulär ekonomi. Substitutionscentrum har mer information på sin webb.

- [Substitutionscentrum](#)

Bilaga 1 – begrepp

Användning: bearbetning, formulering, konsumtion, lagring, förvaring, behandling, påfyllning av behållare, överföring från en behållare till en annan, blandning, produktion av en vara eller annat utnyttjande.

Bekämpningsmedel: en bioteknisk organism, ett växtskyddsmedel eller en biocidprodukt.

Bioteknisk organism: en produkt som har framställts särskilt i bekämpningssyfte eller något annat tekniskt syfte och som helt eller delvis består av eller innehåller levande mikroorganismer, nematoder, insekter eller spindeldjur.

Blandning: en blandning eller lösning som består av två eller flera kemiska ämnen.

Farliga ämnen: de ämnen som är klassificerade som farliga (miljö- eller hälsoskadliga) enligt CLP-förordningen och sådana som uppfyller regelverkets kriterier för farliga ämnen, men som ännu inte har klassificerats.

Hantering: en verksamhet eller åtgärd som innebär att en kemisk produkt eller bioteknisk organism tillverkas, bearbetas, behandlas, förpackas, förvaras, transporteras, används, omhändertas, destrueras, konverteras, saluförs, överläts eller är föremål för något annat jämförbart förfarande.

Kemisk produkt: ett kemiskt ämne eller en blandning av kemiska ämnen som inte är en vara.

Särskilt farliga ämnen: de ämnen vars egenskaper är så farliga att användningen bör fasas ut. Det är ämnen som är cancerframkallande, reproduktionsstörande eller mutagena (CMR 1A/ 1B) samt ämnen som är persistenta, bioackumulerande och toxiska eller mycket persistenta och mycket bioackumulerande (PBT eller vPvB). Enligt Giftfri miljö ska även ämnen som är hormonstörande eller kraftigt allergiframkallande betraktas som särskilt farliga. Kvicksilver, kadmium och bly räknas också som särskilt farliga ämnen.

Vara: ett föremål som under produktionen får en särskild form, yta eller design, vilken i större utsträckning än dess kemiska sammansättning bestämmer dess funktion.

Ämne: kemiskt grundämne och föreningar av detta grundämne i naturlig eller tillverkad form, inklusive de eventuella tillsatser som är nödvändiga för att bevara dess stabilitet och sådana föroreningar som härrör från tillverkningsprocessen, men exklusive eventuella lösningsmedel som kan avskiljas utan att det påverkar ämnets stabilitet eller ändrar dess sammansättning.

Bilaga 2 – bakgrund

Kandidatförteckningen, tillstånd och begränsningar i Reach

I Reach-förordningen, (EG) nr 1907/2006, finns det en allmän målsättning att särskilt farliga ämnen ska ersättas med lämpliga alternativa ämnen eller tekniker, när det är ekonomiskt och tekniskt genomförbart.

Kandidatförteckningen i Reach är en lista med över 200 särskilt farliga ämnen. Ämnena på kandidatförteckningen har egenskaper som kan medföra allvarliga och bestående effekter på människors hälsa och på miljön. Kandidatförteckningen uppdateras två gånger per år, i juni och i december, och fylls då på med nya ämnen.

Det kan krävas tillstånd för att få använda kemiska produkter som innehåller ämnen på kandidatförteckningen. Ämnena på kandidatförteckningen är ”kandidater” till att hamna på bilaga XIV, tillståndslistan i Reach. Det betyder att ämnen som står på kandidatförteckningen kan bli tillståndspliktiga, även om de inte är det just nu. De ämnen som är tillståndspliktiga finns i bilaga XIV till Reach. Det är den som är tillverkare, importör eller nedströmsanvändare enligt Reach som måste ha tillstånd om för att få använda eller släppa ut ett tillståndspliktigt ämne på marknaden. Det gäller både rena ämnen och ämnen som ingår i en blandning.

Mer information om kandidatförteckningen och tillstånd finns hos Kemikalieinspektionen.

- [Mer om kandidatförteckningen](#)
- [Mer om tillstånd](#)
- [Kemikalieinspektionens faktablad ”Tillstånd i Reach för särskilt farliga ämnen”](#)

En del användningar av kemikalier innebär oacceptabla risker för människa eller miljö. För sådana användningar kan EU besluta om förbud eller andra restriktioner, så kallade begränsningar. Begränsningarna finns i bilaga XVII till Reach och reglerna gäller i hela EU. Ett begränsat ämne inte behöver vara totalförbjudet och att det alltså är tillåtet för de användningar som inte omfattas av begränsningen.

Mer information om begränsningar finns hos Kemikalieinspektionen.

- [Mer om begränsningar](#)

Prioriterade ämnen enligt vattendirektivet

Ramdirektivet för vatten (2000/60/EG) innehåller bestämmelser som innebär att s.k. prioriterade ämnen ska identifieras och prioriteras på grund av den betydande risk de utgör för eller via vattenmiljön. De prioriterade ämnena är 45 ämnen som är utvalda för åtgärder inom EU för att förhindra förorening av vatten. De är valda för att de utgör en risk för ytvattenmiljön och/eller finns uppmätta i ytvatten inom EU. För de prioriterade ämnena gäller att ”gradvis minska föroreningen” från dem. För de prioriterade ämnena som är identifierade som prioriterade farliga ämnen gäller att ”utsläpp och spill ska upphöra eller stegvis elimineras”. Flera av de prioriterade ämnena är dock förbjudna eller begränsade enligt andra regelverk och användningen har på så vis i stor utsträckning redan fasats ut.

Vilka de prioriterade ämnena är framgår av en bilaga till ett dotterdirektiv (2013/39/EU) till vattendirektivet.

- [Prioriterade ämnen enligt vattendirektivet](#)

BAT-slutsatser och organiska lösningsmedel enligt industriutsläppsdirektivet (IED)

Industriutsläppsdirektivet (2010/75/EU) innebär att EU-gemensamma slutsatser om bästa tillgängliga teknik (BAT) ska användas som referens vid tillståndsprövning av anläggningar i enlighet med direktivet. Bland kriterierna för att bestämma vad som är bästa tillgängliga teknik ingår att denna minskar användningen av farliga ämnen. Beroende på BAT-slutsatsernas utformning kan framtida tillståndsbeslut innehålla krav som påverkar företagets produktval. Det finns olika typer av BAT-slutsatser, antingen med utsläppsvärden eller utan utsläppsvärden. För BAT-slutsatser utan utsläppsvärden ska verksamhetsutövaren inom ramen för egenkontrollen, i sin miljörapport, ange hur verksamheten förhåller sig till slutsatserna satta i relation till hänsynsreglernas kravnivå. BAT-slutsatser med utsläppsvärden är tillämpliga i svensk rätt efter att de förts in i andra kapitlet i industriutsläppsförordningen (2013:250).

Industriutsläppsdirektivet innehåller även särskilda bestämmelser för anläggningar och verksamheter som använder organiska lösningsmedel. Bestämmelserna innebär krav på försiktighetsmått och utsläpp för vissa typer av verksamheter. Begränsningsvärden för utsläpp gäller då en viss förbrukning av lösningsmedel överskrids och uttrycks oftast som punktutsläpp, diffusa utsläpp eller totala utsläpp. Det finns även särskilda bestämmelser om substitution av farliga kemikalier. Ämnen eller blandningar som på grund av sin halt av flyktiga organiska föreningar klassificeras som carcinogena, mutagena eller reproduktionstoxiska med vissa faroangivelser ska i möjligaste mån snarast möjligt ersättas med mindre skadliga ämnen eller blandningar. Industriutsläppsdirektivets bestämmelser om organiska lösningsmedel har införlivats i svensk rätt i förordning (2013:254) om användning av organiska lösningsmedel.

Mer vägledning om industriutsläppsbestämmelserna finns på Naturvårdsverkets webb.

- [Vägledning om industriutsläppsbestämmelserna](#)

Regler om produktval för bekämpningsmedel

För växtskyddsmedel finns det bestämmelser i bekämpningsmedelsförordningen (2014:425) som förtydligar produktvalsprincipen. Bestämmelserna grundar sig på direktivet om hållbar användning av bekämpningsmedel (2009/128/EG). Den som överväger att använda växtskyddsmedel ska, om flera växtskyddsmedel eller metoder finns tillgängliga för samma användningsområde och syfte, så långt det är möjligt välja den metod eller det medel som är minst skadligt för människors hälsa och miljön. För biocidprodukter finns motsvarande förtydligande av produktvalsprincipen i Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2015:3) om spridning av vissa biocidprodukter. Vidare anger bekämpningsmedelsförordningen att företräde ges för växtskyddsmedel som inte är klassificerade som farliga för vattenmiljön och för medel som inte innehåller några prioriterade farliga ämnen enligt vattendirektivet.

Naturvårdsverket har mer vägledning om regler om bekämpningsmedel.

- [Vägledning om växtskyddsmedel](#)
- [Vägledning om biocidprodukter](#)

Sevesolagstiftningen

Vilka farliga ämnen som används på en verksamhet kan också påverka om verksamheten omfattas av Sevesolagstiftningen. Sevesolagstiftningen tillämpas på verksamheter där vissa farliga ämnen förekommer i en viss angiven mängd. Vilka ämnen och mängder det rör sig om framgår av förteckningen i bilaga 1 till förordningen (2015:236) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor.

- [Förordning \(2015:236\) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor](#)

POPs-förordningen

EU:s förordning, (EU) 2019/1021, om långlivade organiska föroreningar (POPs) förbjuder eller begränsar användningen av ämnen som anses vara särskilt problematiska på grund av sina hälso- och miljöfarliga egenskaper. Förordningen innehåller också bestämmelser om oavsiktligt bildade utsläpp, avfallshantering och miljöövervakning av dessa ämnen. Förordningen gäller direkt i alla EU:s medlemsländer och är EU:s verktyg för att genomföra Stockholmskonventionen och protokollet om långlivade organiska föroreningar till konventionen om långväga gränsöverskridande luftföroreningar (CLRTAP).

Bilaga I till POPs-förordningen anger vilka ämnen som är förbjudna. Dessa ämnen får inte framställas, släppas ut på marknaden eller användas, varken för sig, i blandningar eller som beståndsdelar i varor annat än enligt de villkor som anges i den bilagan.

- [POPs-förordningen](#)

Mer information om kemikaliekraven i POPs-förordningen finns i ett faktablad som Kemikalieinspektionen har tagit fram.

- [Kemikalieinspektionens faktablad ”Kemikaliekrav i POPs-förordningen”](#)

Nationella begränsningar och förbud

Det finns ett antal unika svenska regler som begränsar förekomsten av vissa ämnen i kemiska produkter och i varor i den svenska förordningen (1998:944) om förbud m.m. i vissa fall i samband med hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter. Dessa nationella begränsningar eller förbud saknar motsvarighet i andra EU-länder. Förordningen innehåller särskilda bestämmelser om förbud eller andra restriktioner vid hantering av bl.a:

- tvåkomponentsepoxi som innehåller bisfenol A eller bisfenol A-diglycidyleter
- klorerade lösningsmedel
- kvicksilver och kvicksilverhaltiga varor
- vissa andra hälso- och miljöfarliga produkter och varor, t.ex. kemiska produkter för rensning av avlopp och bilvårdsmedel som innehåller metanol.

Mer information om de svenska begränsningarna och förbuden finns hos Kemikalieinspektionen.

- [Mer om nationella begränsningar och förbud](#)

Bilaga 3 – lagstiftning

Svensk lagstiftning:

[Miljöbalk \(1998:808\)](#)

[Förordning \(1998:899\) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd](#)

[Förordning \(1998:944\) om förbud m.m. i vissa fall i samband med hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter](#)

[Industriutsläppsförordning \(2013:250\)](#)

[Miljöprövningsförordning \(2013:251\)](#)

[Förordning \(2013:254\) om användning av organiska lösningsmedel](#)

[Förordning \(2014:425\) om bekämpningsmedel](#)

[Förordning \(2015:236\) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor](#)

[Arbetsmiljöverkets föreskrifter \(AFS 2014:43\) om ändring i Arbetsmiljöverkets föreskrifter och allmänna råd \(AFS 2011:19\) om kemiska arbetsmiljörisker](#)

[Naturvårdsverkets föreskrifter \(NFS 2015:3\) om spridning av vissa biocidprodukter](#)

[Naturvårdsverkets föreskrifter \(NFS 2016:8\) om miljörapport](#)

EU-lagstiftning:

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 1907/2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier \(Reach\), inrättande av en europeisk kemikaliemyndighet, ändring av direktiv 1999/45/EG och upphävande av rådets förordning \(EEG\) nr 793/93 och kommissionens förordning \(EG\) nr 1488/94 samt rådets direktiv 76/769/EEG och kommissionens direktiv 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG och 2000/21/EG](#)

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EG\) nr 1272/2008 om klassificering, märkning och förpackning av ämnen och blandningar, ändring och upphävande av direktiven 67/548/EEG och 1999/45/EG samt ändring av förordning \(EG\) nr 1907/2006](#)

[Europaparlamentets och rådets förordning \(EU\) 2019/1021 om långlivade organiska föreningar](#)

[Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG av den 23 oktober 2000 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område](#)

[Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/128/EG av den 21 oktober 2009 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder för att uppnå en hållbar användning av bekämpningsmedel](#)

[Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/75/EU av den 24 november 2010 om industriutsläpp \(samordnade åtgärder för att förebygga och begränsa föroreningar\) \(omarbetning\)](#)

[Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/39/EU av den 12 augusti 2013 om ändring av direktiven 2000/60/EG och 2008/105/EG vad gäller prioriterade ämnen på vattenpolitikens område](#)